

Prima treaptă, reflecția asupra Liturghiei capătă prin declarațiile Conciliului al doilea de la Vaticanic pentru Occident o nouă actualitate. Dacă se cuprind aceste declarații despre Liturghie în forma unor teze, devine clar chiar pentru credincioșii Bisericii din Răsărit, cât de aproape s-a ajuns prin actualizarea originii comune și cit de mult se poate spune totul într-o limbă înțeleasă de către ambele părți.

Să prindem în cinci teze cunoașterea nouă dobândită de Occident asupra temeiului comun de viață al liturghiei:

Prima teză: Venirea lui Dumnezeu de fiecare dată la om și la lume se împlinește în misterul pascal al lui Iisus.

În semnul cultic al reprezentării întregii mântuirii, adică al misterului pascal, al uniității tainice a morții și învierii lui Iisus, se experiază sfârșitul oricărei împărțiri a lui Dumnezeu ca desăvârșire în Fiul Său.

A doua teză: Credinciosul este încorporat prin Botez în misterul pascal. Botezul nu e un act privat de sfințire sau un act de primire individuală a credinței, ci o luare în posesie a însului prin întregul eveniment al mântuirii prezent în Biserica ca mister pascal.

A treia teză: Liturghia împlinește opera mântuirii noastre în executarea testamentului lui Iisus. Ea este eveniment, plată de hotar, în curgerea timpului, ca semn al venirii Domnului în cuvânt și în cină. Prin acest serviciu Biserica e primită ca mireasă. Liturghia nu e un act de evlavie între altele, ci evenimentul revenit în istorie prin care se constituie Biserica.

A patra teză: Viața credinciosului este expresie și revelație a misterului lui Iisus.

Luarea în posesie a celui ce crede, de către Domnul, care trebuie să se manifeste în viața lui, nu se realizează printr-un apel moral, ci ca celebrare a misterelor (în prinderea simțurilor).

A cincea teză: Liturghia Bisericii este anticiparea aceleia Liturghii care, după sfârșitul timpului, se va celebra în sfântul Ierusalim de sus, este presimțirea unei Liturghii care va însemna gustarea deplinei apropieri a lui Dumnezeu.

După prima treaptă — reflecția asupra Liturghiei — urmează a doua: reflecția asupra Scripturii, asupra fixării scrise a mesajului lui Hristos în Biserica deja existentă, care împlinește testamentul Lui; asupra Scripturii încadrate în Biserica ca tradiție a propovăduirii lui Hristos.

După tradiția ortodoxă și catolică, putem zice: simburile mesajului Noului Testament nu e știrea despre un cuvânt mântuitor, ci despre o faptă mntuitoare, despre evenimentul venirii lui Iisus, prin care se împlinește toată mntuirea pe pământ.

Acest eveniment însuși este incomprehensibil și cu neputință de însuși; el se cuprinde numai în trepte, de aceea înaintăm în Biserica prin treptele unei dezvoltări, căci aceste trepte snt presimțirile faptei mntuitoare.

A treia treaptă înseamnă reflectarea asupra Părinților și sinoadelor de la început, asupra unității de sens a mărturisirii și totodată asupra ecoului ei multivocal, pe care mărturia credinței l-a aflat la Părinți.

Dar aici trebuie să ne oprim o clipă și să ne întrebăm: oare drumul indicat aici mai poate fi considerat ca un drum al credinciosului din zilele noastre; oare nu este el un drum idealist, pe care, cu tot caracterul lui ecumenic, numai puțin îl pot înțelege?

S-ar putea indica o anumită direcție a gândirii occidentale, care a cuprins și multe cercuri de teologi și s-ar putea spune: omul de azi a desființat toate structu-

Ortodoxia 10

SPIRITUALITATEA BISERICII NEDIVIZATE

(O contribuție la reînfrînarea Bisericii din Răsărit și Apus)

La 7 octombrie 1974, Dr. Wilhelm Nyssen, profesor universitar în Köln, a ținut la Institutul teologic din București, o conferință cu titlul de mai sus, pe care o redăm într-o traducere cu oarecare prescurtări.

«Prin vizita Prea Fericii Sale, Patriarhului Justinian, în Republica Federală a Germaniei în anul 1970, s-a petrecut ceva neașteptat. În timp ce la alte vizite se apreciază semnalul reprezentării exterioare ca lucrul cel mai important, cu această ocazie s-a întâmplat cu totul altceva.

Din această vizită a rezultat, de asemenea, reprezentarea interioară a unei Biserici adnc duhovnicești și atât de vii în rădăcinile ei, că toți cei ce — în fața multelor forme de dizolvare ale creștinismului occidental — caută o nouă cunoaștere a temeiurilor credinței și a marii tradiții de la început: fie că se numesc ei evangheliști, catolici sau ortodocși, s-au văzut în figura acestui mare bărbat confirmată și uniți în Biserica adnc nedivizată.

Încă mult timp înainte a fost mijlocită, prin întâlnirea cu Profesorul Dumitru Stăniloae, comentatorul *Filocaliei*, și prin conferințele lui, o cunoaștere care ne-a bucurat în chip deosebit pe noi cei din Occident: cunoașterea că credința, teologia, viața duhovnicească și neingustată acceptare a pământului dintr-o vitalitate creaturală, snt cu totul una.

Chiar de la începutul acestui secol s-a auzit în Occident cu putere, mai ales în monahismul benedictin: *Ad fontes!*; trebuie să ne întoarcem la izvoarele dătătoare de viață ale Tradiției creștine nedivizate. Numai în măsura în care ne reușește aceasta, recunoaștem din nou bogăția, plenitudinea de viață a Bisericii noastre, dar totodată și toate aspectele, care ne arată drumul spre viitor.

Biserica Română a făcut acest început, datorită papei Ioan al XXIII-lea, în Conciliul al doilea de la Vaticanic și i-a dat un accent clar în constituția despre Sfânta Liturghie. Prin aceasta s-a aruncat o punte vitală în tradiția noastră comună, datorită căreia, cu toate deosebirile apărute în cursul istoriei, putem spune azi în cuvintele Părinților: aceasta este credința noastră, care ne unește și ne dă puteri, pe care nimenea din noi nu le poate trezi din sine însuși. Noi ne gândim că un Efreem Sirul, numit «chitara Sfântului Duh», Grigorie de Nisa, Chiril din Alexandria, Irineu de Lyon, Augustin, Niceta de Remesiana și alții aiții din Răsărit și Apus snt învățătorii comuni ai Bisericii și ne arată în modul cel mai clar vitorul.

Prin Părinți ni se arată drumul duhovnicesc al înțelegerii cum își poate afla credința temelul ei în viață, un drum care ca orice drum omenesc este un drum în trepte, care începnd de la adncul comun al începutului duce spre ramificările variații spirituale, ca mărturii ale diferitelor aspecte ale aceleiași credințe.

Acest temel de viață comun ni se deschide în trei trepte:

Prima treaptă înseamnă reflecția asupra Liturghiei, instituția de Iisus spre reprezentarea faptei Sale mntuitoare.

A doua treaptă înseamnă reflecția asupra Sfintei Scripturi ca fixare scrisă a mesajului lui Iisus în Biserica deja existentă.

A treia treaptă înseamnă reflecția asupra Părinților și a Sinoadelor de la început, care înfățișează ecoul multivocal al credincioșilor la mesajul mntuirii, varietatea nesfârșit de bogată a cunoștințelor în care s-a primit Evanghelia.

riile metafizice în lumea tehnicii și trebuie să le desființeze dacă nu vrea să se amăgească, fiindcă noi nu mai putem experia în lumea noastră ceea ce se numește Dumnezeu. Dumnezeu nu mai poate fi pentru omul de azi un partener de vis-à-vis. Cuvântul sau conceptul de Dumnezeu nu mai e decât o formulă pentru iubire sau umanitate. Se spune: Dumnezeu este experiența lui tu interuman.

Există un drum de a scoate la lumină pe omul prins într-o astfel de gândire: există o posibilitate de a-l arăta o mai mare adîncime sau largire?

Mai întii trebuie spus că cele două teze: «Dumnezeu este mort», sau inexperimentabil și: «Iisus este numai om», sînt rezultatul unei evoluții a creștinismului occidental, care secole de-a rîndul a fost legată de predominarea așa-numitelor teologii catafactice sau afirmative, care a mers pe căile unei gândiri filozofice intelectuale, ce credea că poate cuprinde totul. Tendința occidentalului de a explica totul ca rezultat al filozofiei aristotelice în scolaristică a alungat sentimentul misterului și al temelurilor unei experiențe ce nu poate fi definită filozofic. S-a desemnat cu ajutorul filozofiei, un Dumnezeu care trebuie să fie definibil.

Teologia de azi a «morții lui Dumnezeu» este desigur, un sfîrșit al acestui drum catafatic. Ea condamnă odată cu acest drum și cunoașterea duhovnicească ca aparținînd trecutului.

Există un mijloc de a arăta că această gândire este o prescurtare nedemnă de om? Se poate arăta omului de azi că domeniul experienței spirituale și domeniul unei zone de mister inaccesibilă înțelegerii aparține ființei omului și fără el omul pierde puterile proprii?

Să presupunem că există un astfel de drum de a arăta omului, fie simplu, fie complicat structural, că capacitatea de credință e ca un impuls al său, prin care poate deveni mai mult decât poate fi prin sine, și să încercăm să înfățișăm acest drum mai întii ca o teorie.

Două întrebări ni se impun spre a le răspunde: una despre premisa fundamentală a acestui drum și alta despre realizarea lui.

În ce privește prima întrebare: orice occidental care s-a ocupat cu teologia răsăriteană a observat la toți gânditorii din Răsărit un fenomen care a fost la început și în Occident, dar pe urmă a dispărut acolo: premisa gânditorilor răsăriteni din toate secolele este teologia apofatică sau a negațiunii. Această premisă se referă la Dumnezeu cît și la om. Omul care, pornind de la această premisă, meditează la Dumnezeu, știe că niciodată nu poate cuprinde misterul Lui, că între Dumnezeu și om există o graniță de netrecut. El se recunoaște despărțit de Dumnezeu, în baza insuficienței, a vinei sale. În același timp, dacă el devine conștient de insuficiența, de vina sa, simte cum de la Dumnezeu cel necuprins pornesc puteri care îl atrag spre El și-l eliberează din închisoarea sa.

Odată cu aceasta descoperă în sine puterea dorinței care nu-l dă liniște pînă nu a pus în sine premisa pentru drumul spre Dumnezeu.

Premisa apofatică face să crească în om cunoașterea aflată în el în germene, că în insuficiența sa, în situația sa de expus procesului de trecere, de descompunere, de moarte, nu se poate apropia de Dumnezeu decât prin acceptarea smerită a mîcîmii și a vinei sale. Dar odată cu aceasta, el cunoaște că nu e singur, ci e înconjurat de creșterea și înflorirea pămîntului, de la pietroși flori, peste animale, pînă la om, și că în toate relațiile cu cele din jur, ală una de supremă adîncime, prin aceea că orice îl întîmpină e un semn indicator. Sentimentul apofatic e un temel de viață așa de decisiv, că de abia prin el lucrurile pămîntului îi apar în adîncimea lor decisivă, prin insuficiența lor ele devin realități indicatoare ale celui ce este

fără nici o insuficiență. Sentimentul apofatic naște în om o nouă experiență a creațiilor, care pe de o parte îl învață să vadă totul realist ca predat procesului timpului, de care nu scapă nici el, dar pe de altă parte îi dă deschiderea plină de dor a creațiilor prin care începe să depășească procesul vital.

Dar mai important decât răspunsul la întrebarea despre premisa fundamentală a acestui drum, este răspunsul la întrebarea despre realizarea lui.

Am văzut că gândirea apofatică leagă pe om de stratul său fundamental creatural, de cunoașterea insuficienței sale dar și de posibilitatea deschiderii sale pe baza structurilor sale spirituale-sensitive. Ea îl lasă pe om să înțeleagă porțile percepțiilor sale sensibile ca drum al unității sale spiritual-corporale. Este confirmat acest drum de Evanghelia? Ce tip de om presupune Evanghelia pentru auzirea cuvîntului lui Dumnezeu și pentru răspunsul afirmativ la acest cuvînt?

La această întrebare putem răspunde dacă ne întrebăm: ce fel de minuni săvîrșește Mîntuitorul? Putem răspunde: El vindecă simțurile bolnave, pe orbi, pe ologi, pe surzi, pe muți, ba chiar pe morți. Ce înseamnă aceasta? Întrucît vindecă simțurile bolnave, Iisus restabilește totalitatea insuficienței umane, ca cel vindecat să poată spune Lui da în mod liber din cunoașterea internă și din claritatea judecății sale creaturale.

Dar tocmai aceasta a devenit problematică în epoca tehnicii și a comunicării de masă, pentru omul singular. În timp ce în orice copil ne întîmpină omul întreg nedivizat în puterea simțurilor sale, adultul e în pericol să piardă această integritate originară.

La acest loc se poate da lăruș un răspuns, pornind de la tradiția apofatică a Bisericii nedivizate.

Să formulăm acest răspuns lăruș în cîteva trepte:

Prima treaptă: Minunile lui Hristos ne arată că noi știm restabilitii prin Hristos cu totalitatea insuficienței noastre umane: insuficiența înseamnă limitarea originară a noastră în spațiu și timp. De abia omul întreg în insuficiența sa, omul din unitatea privirii, auzirii, mirosului, pipăitului poate judeca, răspunde, aproba.

A doua treaptă: Omul, care în limitarea în insuficiența simțurilor sale, se știe totodată în imposibilitatea deschiderii sale, trăiește dintr-o lege determinată a vieții. Drumul occidental al epocii noi a uitat această lege originară a vieții în mare măsură, a înlocuit-o prin acte voluntariste, care au devenit un semn al despărțirii spiritului de trup. Legea originară se află foarte aproape de condiționarea trupească a ființei umane, în apropierea sistolei și diastolei inimii, a somnului și a veghiei, a zilei și a nopții, e legea ritmului ca oscilațiile a tot ce e viu, ca formă de viață a tuturor.

A treia treaptă: Omul devine conștient de adîncimea și puterea simțurilor sale trăind sub legea de viață a ritmului. El cunoaște că limitarea sa simțuală, așteaptă nu numai simțurile singulare, ci pentru toate desfășurările vieții sale, actul de trezire al spiritului, care cîntărește și examinează. Actul acesta de trezire fixează mișcarea simțurilor ca o ferire a lor de orice grabă a timpului.

Diferențierea simțurilor nu ținește la o sete de gustare multiplică ca într-o petrecere, ci prin exercitare creaturală în deosebirea duhurilor ajută omului să se ridice din închiderea legată de timp la o eliberare interioară, la o detașare, la o deschidere la putința de a auzi pe altul.

A patra treaptă: Dar aici se ridică întrebarea: nu este acesta naturalism curat? Are aceasta vreun raport cu credința care e ceva cu totul deosebit? Dar pe

poziția credinței se poate răspunde: de abia din cea mai aspră referire la realitate începe credința. Ne gândim la intruparea lui Dumnezeu și la lauda ei de către Părinți. Dumnezeu nu s-a mulțumit să facă semne și minuni pentru poporul Său, El a voit să intre în contact cu omul, mai intim. Modul cel mai intim, semnificativ și mai intim al apropierii Sale de noi și sfârșitul oricărei revelații este actul prin care Fiul Său devine omul expertat Iisus, cum se spune în condacul Duminicii Ortodoxiei: «Cuvântul nescris împrejur al Tatălui s-a scris împrejur prin intruparea din tine, fecioară. Și restabilind chipul întinat, l-a străbătut cu frumusețea dumnezeiască».

Intrucit Iisus, revelația intrupată a Tatălui, se face văzută pentru noi, ne cheamă la urmarea Sa.

El nu ne cheamă la o învățătură, nu la o proclamație, ci la urmare, așadar la identificarea personală cu Sine, cu eul Său și de abia din această țignesc cunoștințele ca procese de viață.

Prin aceasta, încordarea simțurilor noastre spre distrugere și trezire în toate domeniile de viață devine un act pregătitor meditativ spre această identificare în Iisus, un proces atotșimțual pe drumul spre El.

A cincea treaptă: Executarea statornică în aceste acte spre deschidere și trezire, care ne dă putința să experiem totodată bogăția întregii realități create în mijlocul insuficienței simțurilor are culminea ei în unificarea corporal-spirituală a omului în rugăciune. Aci este locul cel mai intim al identificării cu Hristos. Biserica se roagă nu pentru aducerea și înălțarea realităților umane, care sînt cuprinse în rugăciuni, ci pentru că prin predarea ei se lansează în rugăciunea lui Iisus către Tatăl.

A șasea treaptă: Ultima întrebare ar fi: Care este țelul unei astfel de experiențe care, determinată de gândirea apofatică, se întemeiază pe simțuri și totuși părăsește simțurile? Este el năzuința spre răsplătă sau frica de pedeapsă? Părinții spun în privința aceasta un foarte clar nu. Nu gradul de răsplătă, nu frica de pedeapsă mișcă pe om pe acest drum, ci dorința sporită spre pregustare, spre o apropiere, pe care Grigorie de Nisa o numește prietenia cu Dumnezeu. El spune că Dumnezeu însuși l-a numit pe Moise prietenul Său și prin această calitate Moise, cerind lui Dumnezeu ca să-l nimitcească spre el cu israeliții care au părăsit țara, dacă nu-l iartă, a dobîndit de la Dumnezeu lertarea aceluia, ca să nu-și înfrîsteze prietenul. Acestea sînt semne sigure că Moise a urcat muntele desăvirșirii. Acesta trebuie să fie și țelul viețuirii noastre virtuozose: să fim cunoscuți de Dumnezeu și să devenim prietenii Lui, căci aceasta este adevărata desăvirșire: să nu ne mai fimem în mod sclavnic departe de viața păcătoasă, din frica de pedeapsă, să nu mai facem binele din speranța răsplătii, ci numai din dorința de a deveni prietenii lui Dumnezeu. Aceasta este, cel puțin după părerea mea, desăvirșirea vieții.

Ce trebuie făcut deci pentru credinciosul din Răsărit și din Apus? Tocmai în timpul nostru trebuie să ne întoarcem iarăși la starea primordială a experienței umane, la rădăcina simțurilor, în peștera adevărată și ascunsă a ființei umane, și acolo să învățăm iarăși privirea și auzirea și dorința după întregirea dumnezeiască, a insuficienței noastre.

Prof. Dr. Wilhelm Nyssen a ținut și o a doua conferință la Institutul teologic din București, la 9 octombrie 1971, despre spiritualitatea picturilor exterioare ale mănăstirilor din Nordul Moldovei, cu admirabile protecții, după fotografiile luate de Domnita Sa.

D. S.

OPINII ALE I. P. S. MITROPOLIT HRISOSTOMOS DE MIRA, CU PRIVIRE LA DIALOGUL DINTRE CATOLICI ȘI ORTODOCȘI*

I. P. S. Mitropolit Hrisostomos de Mira (într-un interviu publicat de revista «Oikumenikon», decembrie, 1971, vol. II, cait 195, p. 370—377), precizează anumite puncte de apropiere între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică.

În epoca actuală de contacte ecumenice între Bisericile creștine, problema dialogului dintre catolici și ortodocși prezintă o importanță deosebită. Tot mai multe sint studiile, articolele, coloville sau interviurile reprezentanților calificați ai celor două mari confesiuni care tratează această problemă. Este cazul și cu interviul acordat de I.P.S. Mitropolit Hrisostomos de Mira revistei catolice italiene de ecumenism «Oikumenikon».

Întrebat, mai întâi, care este situația actuală a dialogului teologic între Biserica Romano-Catolică și cea Ortodoxă, autorul a arătat că despre acest dialog s-a vorbit la Conferințele panortodoxe de la Rodos și Chambésy, cea din urmă ajungînd la concluzia că «înainte de a deschide oficial dialogul între catolici și ortodocși, era necesară o perioadă de pregătire teologică».

Revenind asupra ideii că dialogul cu Roma este deja început, I.P.S. Sa arată că «nu se poate vorbi încă, în epoca actuală, de un adevărat dialog teologic ci de o perioadă de pregătire pozitivă pentru un dialog teologic între cele două Biserici».

La întrebarea «Care considerați că este contribuția caracteristică pe care Biserica Ortodoxă o poate da creștinătății, adică, care considerați că este nota caracteristică a Bisericii Orientale în cadrul viitoarei reunități a Bisericii?» a răspuns astfel:

«În general se afirmă că Biserica Orientală ar putea să aducă Occidentului comorile sale de tradiție spirituală și de viață liturgică. Mulți scriitori latini au dezvoltat această temă, această vocație a Bisericii orientale. Aș vrea aici să scot numai în evidență alte posibilități ale contribuției Ortodoxiei în această direcție.

«Mai întâi, experiența unei lungi conviețuirii între Biserica Catolică și cea Ortodoxă, o experiență care are o valoare specială. Mă explic: se știe că protestantismul a înflorit după separarea care a avut loc în sfîrul creștinismului, fiind fructul acestei separări. Noi, dimpotrivă, avem o experiență de unitate de zece, unsprezece secole precedente separării; este o experiență trăită, care se află încă în mintea noastră. Este o experiență care, cînd va fi restabilită unitatea corpului Bisericii, va reapare ca deja simțit profund. Va fi un element al trecutului și un element constitutiv al prezentului. Acest lucru reprezintă pentru mine un element foarte pozitiv. Apoi, lumea occidentală, într-o vîltore reunită, își va da seama mai profund, de faptul că există o fidelitate față de Tradiție care nu este unilaterală, adică nu se găsește numai în Biserica Romei.

Aceeași fidelitate față de Tradiție există în lumea Orientală. O simplă luare de cunoștință a lumii catolice despre aceste realități va fi o experiență care va conștința adevărul și va înlesni înțelegerea lumii orientale. Se va vedea că există în occident o tradiție comună și că, în raport cu ea, există de ambele părți aceeași fidelitate, aceeași atitudine. Această descoperire va da o contribuție de seamă la creșterea reciprocă în credință.

«Alt punct. Concepția liturgică se bazează pe aceeași concepție a prezenței reale a Mîntuitorului în Sfînta Euharistie. Dar poate că în aceste ultime secole, Biserica occidentală a văzut problema euharistică în ton apologetic, pentru a se apăra de protestantism. Astăzi, care ar putea fi contribuția ortodoxă la această înțelegere liturgică dintre Orient și Occident? Să vedem că ea va avea un caracter mai constructiv despre aceeași consfințită liturgică, că întreaga lume, deși trăiește în separare și fără problema protestantă, are aceeași consfințită euharistică și dezvoltă aceeași teologie euharistică.

«Un alt element de relief este spiritul de profundă trăire interioră. El s-a născut în Orient dintr-o concepție de viață puțin diferită de cea a Occidentului.

* Traducere și prezentare de CEZAR VASILIU.

I. Mitropolitul Hrisostomos de Mira din Patriarhia Ecumenică de Constantinopol este o personalitate binecunoscută în Mișcarea ecumenică. I.P.S. Sa a luat parte la Conferințele pan-